

ДОКЛАД НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И ДО СЪВЕТА
Паметта за престъпленията, извършени от тоталитарните режими в Европа
ЕВРОПЕЙСКА КОМИСИЯ / Брюксел, 22.12.2010

Въведение

През цялата човешка история тоталитарните режими са водели до нарушаване на основните права и до пълното отричане на всяко подобие на човешко достойнство. Повечето държави-членки имат подобен трагичен опит в своето минало. Днес, както се изтъква в Берлинската декларация от 2007 г. по повод на петдесетгодишнината от подписването на договорите от Рим, „европейската интеграция е доказателство, че сме усвоили болезнените уроци на една история, белязана от кървави конфликти. Днес живеем заедно така, както никога преди не е било възможно.“

Историческата памет на Европа е общото наследство на всички европейци както днес, така и за бъдещите поколения. Помиряването с наследството от престъпленията, извършени от тоталитарните режими, изисква тази памет да се споделя и поддържа жива. В Стокхолмската програма се подчертава, че „Съюзът е пространство на общи ценности, несъвместими с престъпленията срещу човечеството, геноцида и военните престъпления, в т.ч. престъпленията, извършени от тоталитарните режими. Всяка държава-членка има свой собствен подход по този въпрос, но в интерес на помирението споменът за тези престъпления трябва да бъде част от колективната памет, споделяна и утвърждавана, когато е възможно, от всички нас. Съюзът трябва да улеснява процесите.“

През ноември 2008 г. Съветът прие Рамково решение относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право. Рамковото решение се ограничава до престъпления, извършени на основание на раса, цвят на кожата, религия, произход или национална или етническа принадлежност. То не обхваща престъпления, извършени на други основания, например от тоталитарните режими. В изявлението, добавено към протокола на Съвета към момента на приемането на рамковото решение, Комисията бе приканена да проучи и да докладва на Съвета в рамките на две години след влизане в сила на рамковото решение дали е необходим допълнителен инструмент, който да обхваща публичното оправдаване, отричане или грубо омаловажаване на престъпления на геноцид, престъпления срещу човечеството и военни престъпления, насочени срещу група лица, определяна по критерии, различни от раса, цвят на кожата, религия, произход, национална или етническа принадлежност, като например социален статус или политически убеждения. Това искане бе потвърдено в Стокхолмската програма.

Важността на това да се поддържа жив споменът за миналото бе изтъкната и от Европейския парламент в неговата резолюция от 2 април 2009 г. относно „Европейската съвест и тоталитаризма“. Европейският парламент подчертава, че това е особено важно, тъй като не може да има помирение без истина и памет.

Държавите-членки са разглеждали и продължават да разглеждат чувствителния и сложен въпрос относно най-добрия начин за установяване на истината и за записване на историята, така че бъдещите поколения да имат възможност да се поучат от ужасите и престъпленията в миналото. Всяка държава-членка е намерила собствен начин за справяне с тези въпроси, а Комисията може да улесни този процес, като насърчава дискусиата и обмена на опит и като поощрява най-добрите практики. Настоящият доклад цели да представи начина, по който Комисията възнамерява да играе пълноценна роля в този процес и да предостави основа за по-нататъшна дискусия за това как Европейският съюз може да даде своя принос за поддържане жива на паметта за престъпленията, извършени от тоталитарните режими. С него се цели също така да се даде отговор на искането на Съвета да се докладва относно необходимостта от допълнителен инструмент в тази област. [...]

Паметта за престъпленията извършени от тоталитарните режими, положение в държавите-членки
Общ преглед

Проучването сочи, че всички засегнати държави-членки са предприели мерки за справяне с наследството от престъпленията, извършени от тоталитарните режими. Държавите-членки са приели различни подходи според своята история, конкретни обстоятелства, култура и правна система. Проучването показва, че не съществува единен модел, приложим повсеместно, и че наборът от инструменти и методи, използвани във всяка държава-членка (справедливост за жертвите, правосъдие за извършителите, търсене на истината, съхраняване на паметта, инициативи за

повишаване на общественото съзнание и т.н.), е съобразен с конкретните обстоятелства във всяка държава. Дори сред държавите-членки, преживели един и същи вид тоталитарни режими, изборът на приетите инструменти, мерки и практики може да се различава значително.

Справедливостта за жертвите е важна стъпка за успешния преход от тоталитаризъм към демокрация. Сред основните инструменти за постигане на тази цел са изправяне пред съд на извършителите, механизми за установяване на истината, отваряне на архивите, процедури за лустрация, рехабилитация и обезщетяване на жертвите и реституиране на отнета собственост. Проучването разкрива и голямото разнообразие от заинтересовани страни, по-специално НПО, официални и неофициални органи. В Естония, Латвия, Полша и Словения са създадени официални органи с обща компетентност, докато други държави-членки са избрали да създадат специализирани органи.

Запазването и поддържането жива на паметта за престъпленията, извършени от тоталитарните режими, има ключово значение и за образоването на по-младите поколения относно важноста да се насърчават демокрацията и основните права. Проучването сочи, че това е един от малкото общи аспекти в целия ЕС при разглеждането на престъпленията, извършени от тоталитарните режими. Един добре съхранен, организиран и достъпен спомен за ужасите на миналото може да се превърне в истински инструмент за по-голяма осведоменост и за образователни цели. От проучването става ясна и ключовата роля на неправителствените организации в тази област.

Образование и по-добра осведоменост

Образованието за активно гражданство има централна роля за подхранване на гражданските умения и демократичните ценности у младите хора. От наскоро проведени проучвания става ясно, че съществува положителна и значителна взаимовръзка между образованието и активното гражданско поведение. Инициативите, които целят да информират и да образават относно миналото, включват посещения на музеи, на места за мъчения и масово изстребление, прожектиране в училищата на документални и художествени филми, подпомагане на културни дейности и художествени творби. От информацията, получена от Комисията, става ясно, че единствено в държавите-членки, преживели комунистически тоталитарни режими, се провеждат дейности, свързани с осведомеността и образованието относно престъпленията, извършени от тези режими.

На практика във всички държави-членки съществуват паметници и мемориали, посветени на паметта за престъпленията, извършени от тоталитарни режими. Почти във всички държави-членки, в които е имало тоталитарни режими, могат да бъдат открити места за мъчения, концентрационни лагери и лагери на смъртта. В някои държави-членки съществуват музеи, специално посветени на престъпленията, извършени от тоталитарните комунистически режими (например в Чешката република, Естония, Унгария, Латвия, Литва и Румъния).

Възпоменателни дни [...]

Научноизследователски проекти [...]

Символите на тоталитаризма [...]

Правна рамка относно отричането на престъпленията [...]

Действия на равнище ЕС за съхраняване и поддържане жива на паметта [...]

Пълноценно използване на програмите на ЕС за финансиране [...]

Платформа за европейска памет и съвест [...]

Възможности за хармонизиране на равнище ЕС [...]

Заклучения

Комисията е убедена, че Европейският съюз, в рамките на своите правомощия в тази област, може да играе роля, като допринесе за процесите в държавите-членки за справяне с наследството на тоталитарните престъпления. Зачитането на основните права е в основата на Европейския съюз и той е извор на непрекъснато вдъхновение и насърчение за всички нации, които полагат усилия за справяне със страданията на миналото. Споменът за ужасите на миналото трябва да бъде споделено усилие на всички в Европейския съюз, за да може изразът „твоео минало е наше минало“ да добие реално значение. Наше общо задължение е да поддържаме този спомен жив като знак за преклонение и уважение към всички жертви, страдали и загубили живота си, и като начин да гарантираме, че миналото няма да се повтори. Тази памет подхранва ангажираността на Европейския съюз за демокрация и зачитане на основните права, както и за борба срещу съвременните прояви на нетолерантност и екстремизъм.